

Linguistic Research in the Holy Quran.
Vol. 9, No. 1, 2020
Research Paper

A Linguistic evaluation of Russian translations of Quranic combinations
derived from the verb *Akhaza*

Hesam Emami Danaloo, Mousa Abdollahi

Graduate student of the department of Quran and Hadith of Allameh
Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Assistant professor of department of Russian language of Allameh tabataba'i
University, Tehran, Iran.

Abstract

The translation history of the Holy Quran into Russian is more than 300 years old and, regarding the growth and spread of Islam in Russia and the role of Russian translations of the Holy Quran in this regard, it is necessary to evaluate the Russian translations of the Holy Quran. The present study aims to evaluate three translations by Ignati Krachkovsky, Valeria Prokhorova, and Nouri Osmanov, among the available Russian translations. All three translators have translated the Holy Quran into Russian without using an intermediate language directly from Arabic. This study focuses on the translation of four lexical combinations from the verb *Akhaza* in the Holy Quran. According to the points explained in the school of cognitive semantics, words have a flexible meaning i.e. words have different meanings in combination with other words and, this is true for the words derived from "*Akhaza*". Therefore, the analysis of the combinations in which this verb is used will be a good criterion for evaluating the level of mastery and skill of the translator in the source language. Accordingly, after presenting a brief history of the translation of the Holy Quran into Russian, the translation of Quranic compositions of the verb "*Akhaza*" has been validated in the three aforementioned translations. Finally, after evaluating the translations in each case, the suggested Russian equivalents are also provided.

Keywords: Russian translation of the Holy Quran, *Akhaza*, Semantics.

2222-3413/ © 2020 The Authors. Published by University of Isfahan
This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/nrgs.2020.122752.1520>

تحلیل زبان‌شناختی ترجمه‌های روسی از ترکیب‌های قرآنی مصدر «أخذ»

حسام امامی دانالو^۱، موسی عبداللهی^{۲*}

۱- دانش آموخته دکتری قرآن و حدیث، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۲- استادیار گروه زبان و ادبیات روسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

mabdollahi@atu.ac.ir

چکیده

با توجه به نکات تبیین‌شده در مکتب معنی‌شناسی شناختی، واژه‌ها معنایی منعطف دارند و این به معنای آن است که کلمات در ترکیب با سایر واژگان، معانی گوناگونی خواهند داشت. در متن قرآن کریم، متنی در اوج فصاحت و بلاغت، ترکیب‌های متنوعی از معادل عربی مصدر «گرفتن» یعنی «أخذ» وجود دارد که سبب می‌شود معانی متنوعی از آنها برداشت شود؛ از همین رو، تحلیل ترکیب‌های به‌کاررفته از این مصدر، معیار مناسبی برای ارزیابی میزان تسلط و مهارت مترجم به زبان مبدأ و برگردان آن به زبان مقصد نیز خواهد بود. ترجمه قرآن کریم به زبان روسی، بیش از سیصد سال قدمت دارد و تحلیل زبان‌شناختی ترجمه‌های روسی قرآن کریم، باوجود رشد و گسترش اسلام در کشور روسیه و جایگاه ترجمه‌های روسی قرآن کریم ضروری است. پژوهش حاضر بر آن است که از میان ترجمه‌های روسی موجود، سه ترجمه ایگناتی کراچکوفسکی، والریا پروخورووا و نوری عثمانوف را ارزیابی کند. هر سه مترجم، قرآن کریم را بدون استفاده از زبان واسطه و مستقیماً از زبان عربی به زبان روسی ترجمه کرده‌اند. این پژوهش بر ترجمه چهار ترکیب واژگانی با مصدر «أخذ» در قرآن کریم متمرکز است. بر اساس این، پس از ارائه پیشنهادی کوتاه از ترجمه قرآن کریم به زبان روسی، ترجمه ترکیب‌های قرآنی مصدر «أخذ» در سه ترجمه مذکور صحت‌سنجی شده است. سرانجام پس از تحلیل ترجمه‌ها در هر نمونه، ترجمه پیشنهادی نگارندگان نیز به زبان روسی ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: ترجمه روسی قرآن کریم، ماده أخذ، معنی‌شناختی.

طرح مسئله

قرآن کریم، کتاب آسمانی اسلام است. با توجه به اینکه یکی از متداول‌ترین راه‌های دست‌یابی و درک معارف آن برای غیرعرب‌زبانان، مطالعه ترجمه‌های ارائه‌شده از این کتاب است، ترجمه قرآن کریم کاری ارزشمند و ارزیابی ترجمه‌های موجود از آن ضروری است؛ زیرا این امر به ارائه ترجمه‌هایی می‌انجامد که مطابقت بیشتری با متن دارند. این مهم از رهگذر دقت در ظرافت‌های ادبی متن قرآن کریم دست‌یافتنی است؛ زیرا نکات ادبی قرآن کریم از نظر فصاحت و بلاغت، فراوان است. علاوه بر این، زبان عربی - که قرآن کریم به آن زبان نازل شده است - دارای قواعد مدونی است و تا زمانی که مترجم به این ظرافت‌ها وقوف نیابد، ارائه ترجمه دقیق ناممکن است.

رشد درخور توجه اسلام در کشور روسیه (نک: اشرفی، ۱۹۹۸، ص ۷؛ اشرفی، ۱۳۹۴، صص ۱۰۱-۱۳۲) و گسترش و تنوع ترجمه‌های ارائه‌شده از قرآن کریم به زبان روسی، ایجاب می‌کند این ترجمه‌ها ارزیابی شوند و میزان انطباق آنها با متن قرآن کریم به دست آید. چنانکه از سال ۱۷۱۶ نخستین ترجمه از قرآن کریم به زبان روسی ارائه شد (نک: حاتم، ۱۳۷۶، صص ۵۱-۸۲؛ ولی‌پور، ۱۳۸۲، صص ۱۷۷-۱۹۲) و تا امروز فرایند ترجمه قرآن کریم به زبان روسی گسترش پیدا کرده است. با توجه به اینکه ریشه «ء خ ذ» از جمله واژگان پرکاربرد قرآن کریم است و مجموعاً دویست و هفتاد و سه بار در پنجاه و پنج سوره و دویست و چهل و چهار آیه از قرآن کریم در شکل‌های صرفی - نحوی گوناگون استفاده شده، جامعه آماری چشمگیری را به خود اختصاص داده است و می‌توان ترجمه آنها را

معیاری مناسب برای ارزیابی هر یک از ترجمه‌های قرآن کریم دانست؛ از همین رو، در پژوهش حاضر، محوریت بحث ترجمه چهار ترکیب مصدر «أخذ» با واژگان قرآنی است و تمرکز بر ارزیابی سه ترجمه از قرآن کریم به زبان روسی است.

با وجود نقش و اهمیت ترجمه‌ها و گسترش اسلام در کشور روسیه، قرآن‌پژوهان و محققان در حوزه ترجمه، تا کنون به ترجمه‌های ارائه‌شده از قرآن کریم به زبان روسی، کمتر توجه داشته‌اند؛ اما همچنان مقالاتی وجود دارند که در آنها به تاریخچه ای اجمالی از ترجمه‌های روسی اشاره شده است؛ نظیر مقاله «گزارشی کوتاه درباره ترجمه‌های قرآن کریم به زبان روسی» نوشته احمد پاکتیچی در نشریه ترجمان وحی در سال (۱۳۷۷)، شماره سوم و مقاله «ترجمه قرآن کریم به زبان روسی از سابلوکوف تا پوروخووا» نوشته عمادالدین حاتم در نشریه ترجمان وحی در سال (۱۳۷۷)، شماره چهارم و مقاله «تاریخچه ترجمه قرآن به روسی و مقایسه کوتاه ترجمه‌های موجود» نوشته محسن شجاعی در نشریه مطالعات تاریخی قرآن و حدیث در سال (۱۳۹۰)، شماره پنجاه که در آن ترجمه باگوسلافسکی^۱ (۱۸۷۱)، سابلوکوف^۲ (۱۸۷۸)، کراچکوفسکی^۳ (۱۹۶۳)، پوروخووا^۴ (۱۹۹۱)، شوموفسکی^۵ (۱۹۹۵) عثمانوف^۶ (۱۹۹۵)، کولییف^۷ (۲۰۰۲) و ابوعادل^۸ (۲۰۰۸) از برخی از آیات قرآن کریم نظیر آیه نخست سوره‌های النساء و المنافقون و اول تا سوم سوره الفاتحه مقایسه شده‌اند و مقاله

1. Boguslavsky
2. Sablukov
3. Krachkovsky
4. Porokhova
5. Shumovsky
6. Osmanov
7. Kuliev
8. Abu Adel

ارائه کنند (برای نمونه، در ترجمه‌های فارسی نک: مکارم، فولادوند و در ترجمه‌های روسی نک: ایگناتی کراچکوفسکی) و گروهی دیگر با ارائه ترجمه‌ای موزون، سعی کرده‌اند حالت آهنگین آیات قرآن کریم را رعایت کنند (برای نمونه، در ترجمه‌های فارسی نک: تشکری آرانی و در ترجمه‌های روسی نک: والریا پروخوروا).

بسیاری از ترجمه‌های اولیه قرآن کریم به زبان روسی از زبان‌های واسطه به‌ویژه انگلیسی و فرانسه بهره گرفته‌اند؛ همین امر سبب شده است ترجمه‌های مناسبی از قرآن کریم نباشند؛ برای مثال، پیوتر پاستنیکوف^۱ نخستین ترجمه رسمی قرآن کریم را به زبان روسی به دستور «پتر»^۲ اول در سال ۱۷۱۶ انجام داد (نک: حاتم، ۱۳۷۶، صص ۵۱-۸۲). این ترجمه، برگردان ترجمه فرانسه قرآن کریم به زبان روسی بود که به دلیل انجام ترجمه از زبان واسطه و آشنانیدن مترجم با مفاهیم اسلامی، بسیاری از معادل‌های استفاده شده با ترکیبات در اصل قرآن همخوانی ندارند یا برخی از آیات اصلاً ترجمه نشده‌اند. میخائیل ویریوفکین^۳ ترجمه بعدی قرآن را در سال ۱۷۹۰ به زبان روسی انجام داد که آن هم برگردان ترجمه فرانسوی قرآن کریم به زبان روسی بود. الکسی کالماکوف^۴ در سال ۱۷۹۲ ترجمه انگلیسی قرآن کریم را به زبان روسی برگرداند و در آن با ارائه اضافه‌های تفسیری، ترجمه دقیق‌تری از مفاهیم قرآن کریم ارائه داد.

با وجود سابقه طولانی ترجمه قرآن کریم به زبان روسی، ترجمه این کتاب آسمانی به صورت مستقیم از

«مقایسه و تطبیق ساختارهای گرامری در ترجمه‌های روسی قرآن بر مبنای آیه‌هایی از سوره‌های قرآن کریم» نوشته علیرضا ولی‌پور و شکوه قریشی در نشریه پژوهش‌های زبان‌شناختی در زبان‌های خارجی، دوره پنجم، شماره نخست که در آن از میان انواع ساختارهای دستوری تنها ترجمه «مفعول مطلق تأکیدی» و «حال» در برخی از ترجمه‌های روسی ارزیابی شده‌اند. همچنین مقاله «ارزیابی برگردان‌های آیه "اقر باسم ربك الذی خلق" (العلق/۱) در پنج ترجمه از ترجمه‌های روسی» نوشته حسام امامی دانالو و موسی عبدالهی در نشریه مطالعات ترجمه قرآن و حدیث که نویسندگان در آن مقاله، ترجمه‌های روسی آیه نخست سوره علق را نقد کرده‌اند؛ اما با این همه، مسئله پژوهش حاضر در پژوهش‌های قبلی پاسخ داده نشده است. بر اساس این، ضروری است ضمن معرفی اجمالی ترجمه‌های روسی، مفهوم صحیح این دسته از آیات تبیین شود و میزان نزدیکی هر یک از آنها به مفهوم آیات بررسی شده ارزیابی شود و درنهایت، مواضع ضعف و خلل هر یک از آنها در ترجمه این آیه آشکار شود.

۱- ترجمه‌های روسی قرآن کریم

ترجمه قرآن کریم به زبان‌های گوناگون، سابقه بسیار طولانی دارد و تا کنون قرآن کریم به زبان‌های مختلفی ترجمه شده است. رویکرد مترجمان نیز در ترجمه قرآن کریم بسیار متنوع است؛ برخی ترجمه‌ها واژه‌به‌واژه از متن قرآن کریم ارائه کرده‌اند (برای نمونه، در ترجمه‌های فارسی نک: معزی و در ترجمه‌های روسی نک: باگوسلافسکی. برخی دیگر سعی کرده‌اند ترجمه‌ای ناظر بر محتوا و پیام آیات

^۱. Pyotr Pastnikof

^۲. Peter the Great

^۳. Mikhail Verevkin

^۴. Alksey Kalmakof

زبان عربی به زبان روسی، سابقه چندانی طولانی ندارد. دمی‌تری باگوسلافسکی در سال ۱۸۷۱ و گوردی سابلوکوف در سال ۱۸۷۸ برای نخستین بار قرآن را به صورت مستقیم از زبان عربی به زبان روسی ترجمه کردند. با وجود این به سبب اثرپذیری از مفاهیم مسیحی - یهودی اشکالاتی در ترجمه آنان مشاهده می‌شود. یکی از جدیدترین ترجمه‌های قرآن کریم به زبان روسی، ترجمه‌ای به سرپرستی ناظم زینالوف^۱ در سال ۲۰۱۶ است که در شهر مقدس قم منتشر شد. ویژگی برجسته این ترجمه آن است که مترجم شیعی مذهب آن، برای بررسی صحت متن روسی، آن را با ترجمه‌های فارسی قرآن کریم به‌خصوص ترجمه‌های مجتبوی، آیت‌الله مشکینی، فولادوند و آیت‌الله مکارم شیرازی تطبیق داده است.

ترجمه‌های روسی ارزیابی شده در پژوهش حاضر، سه ترجمه از میان ترجمه‌های برجسته قرآن کریم هستند که هر سه از متن عربی قرآن کریم برای ترجمه بهره برده‌اند:

ترجمه اول، متعلق به ایگناتی کراچکوفسکی است. هرچند او ترجمه خود را در اوایل قرن بیستم میلادی به پایان رساند، در سال ۱۹۶۳ منتشر شد. از ویژگی‌های این ترجمه، نحوه قرارگرفتن سوره‌ها در مصحف است که براساس ترتیب نزول آورده شده‌اند. همچنین در آن بر انتقال مفاهیم قرآنی تأکید است؛ تا جایی که روی جلد چاپ‌های گوناگون آن عبارت «ترجمه مفاهیم» درج شده است.

ترجمه دوم، متعلق به والریا پروخوروا است. این ترجمه در سال ۱۹۹۱ منتشر شد و از ویژگی‌های برجسته آن تلاش مترجم برای حفظ حالت آهنگین

قرآن کریم است.

ترجمه سوم، متعلق به نوری محمد عثمانوف است. این ترجمه در سال ۱۹۹۵ منتشر شد. عثمانوف در ترجمه خود تلاش کرده است ترجمه‌ای تفسیری از آیات ارائه کند؛ این امر سبب شده است تا کمتر به ویژگی‌های آهنگین زبان قرآن کریم و انتقال آن به زبان روسی توجه کند (نک: ولی‌پور، ۱۳۸۲، صص ۱۷۷-۱۹۲).

۲- مفهوم‌شناسی مصدر «أخذ»

مطالعه علوم بلاغی، یعنی معانی، بیان و بدیع، روش‌های گوناگونی را برای تبیین مفاهیم به دست می‌دهد و ظرافت‌های موجود در عبارت‌پردازی‌های موجود در متونی همچون قرآن کریم را آشکار می‌کند. همچنین پژوهشگران را بر آن می‌دارد تا برای درک معنای عبارتی خاص، علاوه بر بررسی معنای لغوی کلمات، به آن بسنده نکنند و واژگان را در ترکیب با سایر اجزای جمله مطالعه کنند؛ تا اندازه‌ای که در مکتب معاشناسی زبان‌شناختی بر معنای منعطف‌داشتن واژگان تأکید می‌شود (نک: صفوی، ۱۳۹۲، صص ۱۱-۴۰). بر اساس این، نخست، معنای لغوی مصدر «أخذ» و حالات صرفی آن بررسی می‌شود و پس از آن، مفهوم اصطلاحی مصدر «أخذ» در کنار هم نشین‌های آن مطالعه می‌شود.

۲-۱- بررسی لغوی «أخذ»

مصدر «أخذ» به معنای «گرفتن» (نک: فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۴، ص ۲۹۸؛ جوهری، ۱۳۷۶، ج ۲، ص ۵۵۹) و متضاد «عطاکردن» و «بخشش» است (نک: ازهری، ۱۴۲۱، ج ۷، ص ۷۸؛ صاحب، ۱۴۱۴، ج ۴، ص ۳۹۹)

^۱. Nazim Zyenalof

وزن «افتعال» از همین ریشه‌اند (نک: فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۴، ص ۲۹۸؛ راغب، ۱۴۱۲، ص ۶۷). این فعل در باب افتعال دو مفعولی است؛ مانند آیه «قَالَ يَا قَوْمِ أَرَهْطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظَهْرِيًّا إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ» (هود/۹۲)؛ یعنی گفت «ای قوم من، آیا عشیره من پیش شما از خدا عزیزتر است که او را پشت سر خود گرفته‌اید [و فراموشش کرده‌اید]؟ درحقیقت، پروردگار من به آنچه انجام می‌دهید، احاطه دارد» که در آن ضمیر «ه» و کلمه «ظهریا» به ترتیب مفعول به اول و دوم «اتخذ» است. در «اتخاذ» همزه به «تاء» ابدال شده است و برخی چنین تصور کرده‌اند «تاء» در آن حرف اصلی است و از همین رو، بر وزن «فَعِلَّ» «يَفْعَلُّ» به صورت «تَخَذَ» «يَتَخَذُ» نیز به کار برده‌اند (نک: فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۴، ص ۲۹۸؛ ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۳، ص ۴۷۴).

با توجه به معنای لغات ساخته شدن از ریشه «ء خ ذ»، می‌توان اصلی‌ترین مفهوم این ریشه را مفهوم «گرفتن» دانست و معانی هم‌راستا با این مفهوم نظیر «گرفتارکردن»، «غلبه‌کردن»، «از سر گرفتن»، «به بند کشیدن» و «مجازات‌کردن» را در کلماتی مشاهده کرد که از این ریشه ساخته شده‌اند.

۲-۲- مفهوم اصطلاحی «أخذ» در قرآن کریم

هرچند معنای اصلی مصدر «أخذ» در زبان عربی «گرفتن» است، براساس معنی‌شناسی شناختی، واژگان در ترکیب با کلمات گوناگون معانی مختلفی را القا می‌کنند (نک: Evans, 2009:8) و مصدر «أخذ» نیز در این میان استثنا نیست؛ البته تنوع معنایی این ریشه به زبان عربی منحصر نیست و در تمام زبان‌های کهن و نو، برابری این ریشه کاربرد مشابهی دارند (نک:

«أخيد» به معنای «اسیر» (ابن‌درید، ۱۹۸۸، ج ۲، ص ۱۰۵۳؛ ابن‌منظور، ۱۴۱۴، ج ۳، ص ۴۷۲) و «أخذ» به معنای «درد چشم» و «أخذة» و «تأخيد» به معنای «افسون»، «سحر» و «چشم زخم» است (نک: فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۴، ص ۲۹۸؛ ازهری، ۱۴۲۱، ج ۷، ص ۲۱۶؛ ابن‌منظور، ۱۴۱۴، ج ۳، ص ۴۷۲) «المستأخذ» به معنای «مریض» و «سر فرود آورده از درد و بیماری» است. «إخاذه» به معنای «آبگیر» (نک: فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۴، ص ۲۹۸؛ ابن‌درید، ۱۹۸۸، ج ۲: ۱۰۵۳) و «الأخذ» به معنای «شتری که فربهی آن شروع شده باشد» یا «شتری که دیوانه شده باشد» است (فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۴، ص ۲۹۸؛ شیبانی، ۱۹۷۵، ج ۱، ص ۵۵).

فعل ثلاثی مجرد از «ء خ ذ»، در حالت سوم شخص غائب آن در زمان ماضی «أخذ» و در زمان حال «يأخذ» و در حالت امر «أخذ» است (نک: جوهری، ۱۳۷۶، ج ۲، ص ۵۵۹). این ریشه در حالت ثلاثی مجرد متعدی به یک مفعول است؛ مانند «أخذت مريم الكتاب من صديقتها كأمانة» (= مريم كتاب را به صورت امانت از دوستش گرفت). همچنین «أخذ» از افعال شروع است و در این حالت، از افعال ناقصه است و بر سر جمله اسمیه در می‌آید؛ بنابراین، با «أخذ» در حالت تامه، هم در معنا و هم در اعراب تفاوت دارد؛ بلکه در این صورت به معنای «آغاز انجام فعل» است و دارای اسم و خبر است و در آنها، عمل و اسم خود را مرفوع و خبرش را منصوب می‌کند؛ مانند «أخذ الشاعر يُنشد أشعاره» (= شاعر آغاز کرد به سرودن اشعار خود) «أخذ» به صورت فعل ناقصه در قرآن کریم کاربرد ندارد. از ریشه «ء خ ذ» در حالت مزید نیز استفاده شده است؛ چنانکه «أخذ»، «يأخذ»، «تأخيد» بر وزن «تفعيل» و «إتخذ»، «يتخذ»، «اتخاذ» بر

خواهد داشت. بر اساس این، برای درک مفهوم اصطلاحی «أخذ» باید آن را در جملات گوناگون دید و مترجمان باید در برابریابی برای آن به همنشین‌های موجود در عبارت‌ها توجه داشته باشند. در پژوهش حاضر، از میان روابط معنایی گوناگون در ارتباط با مصدر «أخذ» در قرآن کریم، چهار نوع متمایز، معرفی و بررسی می‌شود:

۲-۱-۲- ساختن / برپا کردن

در برخی از آیات، مفعول مصدر «أخذ» کلماتی اند که در حوزه معنایی بنا و سازه قرار دارند؛ مانند «بیت» (= خانه) (نک: نحل/۶۸؛ عنکبوت/۴۱) «قصور» (= قصرها) (نک: الاعراف/۷۴). در این حالت، مصدر «أخذ» به همراه مفعولش معنای «ساختن»، «بنا کردن» و «برپا کردن» را تداعی می‌کند؛ برای مثال، در آیه «وَ أَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ» (نحل/۶۸). در تفاسیر، توضیح داده شده است که خداوند، به زنبور عسل القا فرمود که از آنچه در طبیعت وجود دارد، برای خود خانه بسازد (نک: زمخشری، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۶۱۸؛ فخر رازی، ۱۴۲۰، ج ۲۰، ص ۲۳۶؛ بیضاوی، ۱۴۱۸، ج ۳، ص ۲۳۲)؛ چنانکه زمخشری می‌نویسد «أَنَّ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ [...] أَيْ ابْنَى الْبُيُوتِ» (زمخشری، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۶۱۸) (أَنَّ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ، یعنی خانه بساز). بر اساس این، در برگردان چنین ترکیب‌هایی از معادل‌هایی مانند «ساختن»، «بنا کردن» و «برپا کردن» استفاده می‌شود؛ چنانکه مترجمان فارس‌زبان، برای انتقال بهتر مفهوم این ترکیب در ترجمه آیه «وَ أَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ

هدایت، ۱۳۸۴، ص ۱۷)؛ چنانکه در زبان فارسی میان مفهوم تعبیری که معادل فارسی این مصدر یعنی «گرفتن» در آنها به کار رفته است، چنین حالتی وجود دارد؛ برای مثال، در زبان فارسی:

جدول ۱. ترکیب‌های فارسی مصدر «گرفتن»

ردیف	ترکیب	مفهوم	کاربرد در جمله
۱	گرفتن	متضاد رها کردن	سعید توپ را گرفت
۲	کار + گرفتن	رونق پیدا کردن	سعید در بازار کارش گرفته است
۳	چشم + گرفتن	مقبول واقع شدن	آن اتومبیل چشم سعید را گرفته است
۴	دل + گرفتن	غمگین شدن	سعید دلش گرفته است
۵	پا + گرفتن	منقبض شدن عضله پا	در جریان بازی فوتبال پای سعید گرفت
۶	لوله + گرفتن	مسدود شدن	لوله‌های خانه سعید گرفته است و باید تعمیر شوند

بر اساس این، در معنی‌شناسی شناختی، با توجه به مثال‌های مشابه توضیح داده می‌شود معنای واژه در ترکیب با سایر واژگان تا چه میزان متفاوت است (نک: Evans, 2009: 13-21)؛ برای مثال، در جمله شماره پنجم، اگر به جای «در جریان بازی فوتبال» از ترکیب دیگری نظیر «پای سعید به میز گرفت و او زمین خورد» استفاده شود، آنگاه معنای «پای سعید گرفت به میز» عبارت خواهد بود از «پای سعید گیر کرد به میز». در زبان عربی نیز وضع مشابهی وجود دارد. با توجه به متعدی بودن معنای مصدر «أخذ» و فعل آن، بیشتر دو مفهوم: الف) فاعل و ب) مفعول در کنار آن قرار دارد. گاه این مصدر از باب افتعال به صورت «اتخاذ» به کار می‌رود که در این صورت دو مفعول

چنانکه ابن‌عاشور می‌نویسد «الأخذ: مستعار للتفهم و التدبر» (ابن‌عاشور، ۱۴۲۰، ج ۱۶، ص ۱۸)؛ یعنی اخذ در اینجا استعاره از فهم و تدبر است و علامه طباطبایی ذیل آیه «یا یحیی خذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ» (مریم/۱۲) می‌نویسد «أن المراد من أخذ الكتاب بقوة التحقق بما فيه من المعارف و العمل بما فيه من الأحكام بالعناية و الاهتمام» (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۴، ص ۱۹). مقصود از «أخذ کتاب با قوت»، انجام‌دادن معارف آن و عمل کردن به دستورات موجود در آن با عنایت و اهتمام است؛ بنابراین، در برگردان چنین ترکیب‌هایی می‌توان از «عمل کردن» و مفاهیم مشابه نظیر «انجام‌دادن» استفاده کرد؛ چنانکه مترجمان فارس‌زبان، در ترجمه آیه «یا یحیی خذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ» (مریم/۱۲) برای انتقال بهتر مفهوم در کنار اشاره به «گرفتن کتاب» از معادل «عمل کردن» استفاده کرده‌اند؛ مانند «ای یحیی، به آنچه خداوند تو را تقویت و تأیید کرده است، کتاب را یعنی تورات را بگیر و به آن عمل کن» (خسروانی، ۱۳۹۰، ج ۵، ص ۳۹۷). «ای یحیی، بگیر تورات را درحالی‌که (به مندرجات آن) اهتمام داشته باشی» (سراج، ۱۳۹۰، ص ۳۰۶). «ای یحیی، تورات را بگیر و به توفیق و کمک خداوند تعالی احکام مندرج در آن را به راستی عمل کن» (صادق‌نوبوری، ۱۳۹۶، ص ۲۶۹). «ای یحیی، بگیر کتاب تورات را به نیروی الهی برای عمل و تبلیغ» (یاسری، ۱۴۱۵، ص ۳۰۶)؛ چنانکه برخی دیگر از مترجمان، مفهوم «یادگیری» را مفهوم ترکیب «أخذ + کتاب» در این آیه معرفی کرده‌اند؛ مانند «به یحیی گفتیم: این کتاب "تورات" را به جد و جهد بگیر "آن را نیک بیاموز و به احکام آن عمل کن"» (صفوی، ۱۳۸۸، ص ۳۰۶). «ای یحیی، تو کتاب آسمانی ما را به قوت (نبوت) فراگیر» (الهی قمشه‌ای،

وَمِمَّا يَعْرِشُونَ» (نحل/۶۸) از معادل «ساختن» و «بناکردن» بهره برده‌اند. مانند «و پروردگار تو به زنبور عسل وحی [الهام‌گریزی] کرد که از پاره‌ای کوهها و از برخی درختان و از آنچه داربست [و چفته‌سازی] می‌کنند، خانه‌هایی برای خود درست کن» (فولادوند، ۱۴۱۸، ص ۲۷۴) «و پروردگارت به زنبور عسل وحی کرد که از کوهها و از درختان و از آن چه برمی‌افزاند [داربست]، خانه‌هایی [برای خود] بساز» (برزی، ۱۳۸۲، ص ۲۷۴) «و خدای تو به زنبور عسل الهام نمود که در دل کوهها و شکاف درخت‌ها و سقف‌های بلند برای خود خانه‌هایی فراهم آورند» (بروجردی، ۱۳۶۶، ص ۴۶۹) «و الهام کرد پروردگار تو (یعنی جزو غریزه او قرار داد) به مگس عسل به این که از کوهها خانه و لانه بگیر و از درخت و از آنچه خانه بنا می‌کنند، تو نیز برای دادن عسل بنا بساز یا از آنچه مردم برای تو کندو می‌سازند، تو در آنجا مأوی کن» (خسروانی، ۱۳۹۰، ج ۵، ص ۱۸۸). همچنین در ترجمه‌های انگلیسی نیز از معادل «Make hives» (شاکر، ۱۹۸۲، ص ۲۷۴؛ صفارزاده، بی‌تا، ص ۵۶۶) استفاده شده است؛ یعنی «کندوها را بساز».

۲-۲-۲- عمل کردن

در برخی از آیات، مفعول مصدر «أخذ» کلماتی مانند «کتاب» (نک: مریم/۱۲)، «لوح» (نک: اعراف/۱۴۵) و به‌طور کلی آن چیزی است که خداوند وحی کرده است (برای مثال، نک: حشر/۷). در این حالت، مصدر «أخذ» به همراه مفعولش معنای «فراگرفتن» و «عمل کردن» به مضامین وحیانی و «برپاکردن» یا «تبلیغ کردن» قوانین موجود در آن را تداعی می‌کند (نک: طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۶، ص ۷۸۱)؛

۱۳۸۰، ص ۳۰۶) یا هر دو مفهوم «عمل کردن» و «یادگیری» را از این ترکیب برداشت کرده اند؛ مانند: «ای یحیی، کتاب "نورات" را با قوت و "قدرت هرچه تمام‌تر" برگیر" و با جدّ و جهد هرچه بیشتر بدان عمل کن"» (خرم‌دل، ۱۳۸۴، ص ۶۱۵). مترجمان انگلیسی نیز گاه از معادل «Promote the Book firmly and seriously» (صفازاده، بی‌تا، ص ۶۳۹) که یعنی «محکم و جدی کتاب را تبلیغ کن» استفاده کرده اند. همچنین مترجمان در ترجمه آیات از ترکیب مشابه مانند آیه «فَخَذُوا مَا آتَيْتُكُمْ» (الاعراف/۱۴۴) از مفهوم (عمل کردن) استفاده کرده اند؛ مانند «آنچه به تو داده‌ایم به کاربند» (ارفع، ۱۳۸۱، ص ۱۶۸). «پس آنچه را [از پیام‌هایم] به تو دادم، دریافت کن [و به کار بند]» (انصاریان، ۱۳۸۳، ص ۱۶۸).

۲-۲-۳- آماده دفاع کردن

در برخی از آیات، مفعول مصدر «أخذ» کلماتی اند که در حوزه معنایی جنگ‌افزارهای نظامی قرار دارند؛ مانند «اسلحه» (نک: نساء/۱۰۲) یا مفهومی مانند «حذر» (نک: نساء/۷۱ و ۱۰۲) که مصدر و به معنای احتراز و مواظب‌بودن است (فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۳، ص ۱۹۹) و در آیه «وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ» (النساء/۱۰۲) در تقابل با «اسلحه» به کار رفته است. برخی از مفسران قرآن کریم از این تقابل چنین برداشت کرده اند که «حذر» نیز نوعی ابزار جنگی است؛ مانند «سپر» که برای دفاع استفاده می‌شود و در چنین حالتی «أخذ» معنای حقیقی خواهد داشت (بیضاوی، ۱۴۱۸، ج ۲، ص ۹۴)؛ اما برخی دیگر، این عبارت قرآنی را نوعی استعاره می‌دانند؛ توضیح آنکه «أخذ» در اینجا و در ترکیب با «اسلحه» معنای حقیقی

و در ترکیب با «حذر» معنای مجازی دارد. علامه طباطبایی در این باره می‌نویسد «وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَ أَسْلِحَتَهُمْ» نوع من الاستعارة لطيف، و هو جعل الحذر آله للدفاع نظير السلاح حيث نسب إليه الأخذ الذي نسب إلى الأسلحة» (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۵، ص ۶۲)؛ یعنی در این عبارت، نوعی استعاره لطیف به کار رفته است؛ زیرا احتیاط را همچون سلاح، وسیله ای برای دفاع برشمرده است و برای آن از «أخذ» استفاده کرده است که برای «اسلحه» به کار می‌رود؛ بنابراین، در چنین ترکیب‌هایی، مصدر «أخذ» به همراه مفعول آن معنای «آماده دفاع کردن» و «خارج‌شدن برای مبارزه با دشمن» را تداعی می‌کند (نک: زمخشری، ۱۴۰۷، ج ۱، ص ۵۳۲؛ طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۴، ص ۴۱۶)؛ برای مثال در آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوْ انفِرُوا جَمِيعًا» (نساء/۷۱)، در جریان غزوات از مؤمنان خواسته شده است خود و اسلحه‌ها را برای مقابله با دشمنان آماده کنند (نک: ابن‌عاشور، ۱۴۲۰، ج ۴، ص ۱۸۳)؛ بنابراین، در برگردان چنین ترکیب‌هایی از «آماده دفاع شدن» یا «آماده جهاد شدن» استفاده می‌شود؛ چنانکه مترجمان فارس‌زبان، در ترجمه آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوْ انفِرُوا جَمِيعًا» (نساء/۷۱) برای انتقال بهتر مفهوم مدنظر از معادل‌هایی مانند «آمادگی خود را [در برابر دشمن] حفظ کنید و سلاح جنگ خود را بگیرید» (آدینه‌وند، ۱۳۷۷، ج ۱، ص ۸۱۶) «[در برابر دشمن مهیا و آماده باشید و] سلاح‌ها و ساز و برگ جنگی خود را بگیرید» (انصاریان، ۱۳۸۳، ص ۸۹) استفاده کرده اند؛ چنانکه حتی در برخی از ترجمه‌ها «آماده دفاع بودن» مفهوم اصلی این ترکیب معرفی شده است و عبارت «اسلحه‌گرفتن» یا به کلی در متن ترجمه وجود ندارد

آنان در گذر و گذشت را برای خود شعار کن» (صادق نوبری، ۱۳۹۶، ص ۱۵۱) «عفو را پیشه کن» (آیتی، ۱۳۷۴، ص ۱۷۶) «تو گذشت داشته باش» (ارفع، ۱۳۸۱، ص ۱۷۶) «طریقه عفو و بخشش پیش گیر» (الهی قمشه‌ای، ۱۳۸۰، ص ۱۷۶) «عفو و گذشت را پیشه کن» (انصاریان، ۱۳۸۳، ص ۱۷۶) «از ایشان در گذر» (عاملی، ۱۳۶۰، ج ۴، ص ۲۷۸). همچنین در ترجمه‌های انگلیسی از معادل « **Practise forgiveness**» (Irving, n.d, 176) یعنی «گذشت را تمرین کن» یا «**Adopt Forgiveness**» (صفارزاده، بی تا، ص ۳۵۷) یعنی «بخشش را بپذیر» استفاده شده است.

این ترکیب‌ها در جدول زیر نشان داده شده‌اند:

جدول ۲. ترکیب‌های قرآنی «أخذ»

ردیف	ترکیب	مفهوم	نمونه آیه
۱	بیت+أخذ (خانه+گرفتن)	ساختن/بناکردن	وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَىٰ النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا (نحل/۶۷)
۲	کتاب / لوح+أخذ (کتاب+گرفتن)	عمل کردن	يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ (مریم/۱۲)
۳	حذر+أخذ (سپر+گرفتن)	آماده دفاع شدن	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ (نساء/۷۱)
۴	عفو+أخذ (گذشت+گرفتن)	بخششیدن	خُذِ الْعَفْوَ (اعراف/۱۹۹)

۳- نقد ترجمه‌های روسی

با توجه به آنچه گذشت، برای مقایسه کردن و نقد نحوه ترجمه مصدر «أخذ» در ترجمه‌های روسی منتخب از پنج آیه ای استفاده می شود که در جدول شماره دو به آنها اشاره شد:

۳-۱- مفهوم «ساختن» در ترجمه‌های روسی

برگردان روسی از آیه «وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَىٰ النَّحْلِ أَنْ»

مانند «احتیاط را از دست ندهید» (ارفع، ۱۳۸۱، ص ۸۹) «آمادگی خود را در برابر دشمن حفظ کنید» (حجتی، ۱۳۸۴، ص ۸۹) «در برابر دشمن با حزم و احتیاط باشید» (عاملی، ۱۳۶۰، ج ۳، ص ۳۳) «بسیج شوید» (فارسی، ۱۳۶۹، ص ۱۷۹) «آمادگی تان را حفظ کنید» (موسوی گرمارودی، ۱۳۸۴، ص ۸۹) یا عبارت «اسلحه گرفتن» درون علائم کروشه و کمانک به عنوان افزوده ترجمه برای توضیح مفهوم اصلی (آماده دفاع بودن) به کار رفته است؛ مانند: «[در برابر دشمن] آماده باشید [اسلحه خود را بگیرید]» (فولادوند، ۱۴۱۸، ص ۸۹) یا «آمادگی تان را [در برابر دشمن حفظ کنید و اسلحه تان را] بگیرید» (رضایی، ۱۳۸۳، ص ۸۹). همچنین در ترجمه‌های انگلیسی از معادل « **Be prepared And precautionous**» (صفارزاده، بی تا، ص ۱۸۰) یعنی «آماده و با احتیاط باش» استفاده شده است.

۲-۲-۴- بخششیدن

در برخی از آیات، مفعول مصدر «أخذ» کلماتی اند که در حوزه معنایی عفو و گذشت قرار دارند؛ مانند «عفو» (اعراف/۱۹۹). در این حالت، معنای فعل أخذ به همراه مفعول آن معنای «بخششیدن»، «گذشت کردن» و «مهربانی کردن» را تداعی می کند (نک: طوسی، بی تا، ج ۵، ص ۶۲؛ ابن عاشور، ۱۴۲۰، ج ۸، ص ۳۹۸-۳۹۹؛ طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۸، ص ۳۷۹)؛ چنانکه مترجمان فارس زبان، در ترجمه آیه «خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ» (اعراف/۱۹۹) برای انتقال بهتر مفهوم مدنظر از معادل هایی مانند «با آنها مداراکن و عذرشان را بپذیر» (آدینه وند، ۱۳۷۷، ج ۲، ص ۶۶۹؛ حجتی، ۱۳۸۴، ص ۱۷۶؛ مکارم، ۱۳۷۳، ص ۱۷۶) «از

اتَّخَذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا...» (نحل/۶۸) چنین است:

(۱) ایگناتی کراچکوفسکی

**И внушил Господь твой пчеле:
"Устраивай в горах дома..."**

به فارسی: و مالک تو به زنبور عسل تلقین کرد: در کوهها خانه بساز ...

(۲) والریا پروخوروا

**И твой Господь вменил пчеле:
Устраивай себе жилище в горах...**

به فارسی: و مالک تو به زنبور عسل القا کرد: برای خود خانه‌ای در کوهها بساز

(۳) نوری عثمانوف

**Твой Господь внушил пчеле:
"Воздвигай улья в горах..."**

به فارسی: مالک تو به زنبور عسل تلقین کرد: در کوهها کندو بساز

نقد و تحلیل ترجمه‌های مذکور:

هر سه مترجم، «تَّخَذِي» را در ترکیب با «بُيُوتًا» در معنای ساختن ترجمه کرده اند. ایگناتی کراچکوفسکی و والریا پروخوروا از فعل «Устраивать» در حالت امر استفاده کرده اند. این فعل در متون مذهبی روسی در معنای «ساختن» است؛ اما نوری عثمانوف در ترجمه خود از فعل «Воздвигать» در حالت امر استفاده کرده است. این فعل در معنای «ساختن» در متون رسمی روسی استفاده می شود. علاوه بر این،

عثمانوف به جای «خانه» از کلمه «улья» به معنای «کندو» استفاده کرده است. نکته دیگری که در ترجمه هر سه مترجم دیده می شود، استفاده از لفظ «در کوهها» به جای «از کوهها» است؛ در صورتی که در متن آیه از حرف جر «مِن» در معنای تبعیض استفاده شده است (نک: سیواسی، ۱۴۲۷، ج ۲، ص ۳۱۷؛ درویش، ۱۴۱۵، ج ۵، ص ۳۳۱). به بیان دیگر، مقصود عبارت

این نیست که زنبور در تمام کوهها خانه بسازد؛ بلکه با توجه به فعل «اتخذی» و تعلق «من الجبل» به این فعل، منظور آن است که زنبور از بخشی از کوهها استفاده کند و خانه بسازد. همچنین یکی از نکات مثبت ترجمه‌های روسی، ترجمه واژه «رب» به «مالک» است؛ زیرا لغویان این واژه را در معنای «مالک» و «صاحب» تعریف کرده اند (فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۸، ص ۲۵۶؛ جوهری، ۱۳۷۶، ج ۱، ص ۱۳۰؛ ابن فارس، ۱۴۰۴، ج ۲، ص ۳۸۱؛ ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۱، ص ۳۹۹؛ مرتضی زبیدی، ۱۴۱۴، ج ۲، ص ۴؛ ابن درید، ۱۹۸۸، ج ۱، ص ۶۷؛ ابوحاتم رازی، ۱۹۹۴، ج ۲، ص ۱۹۵) و از طریق لغت پژوهی باستان‌شناختی درباره واژه «rab» به دست آمده است. این واژه متعلق به زبان سبئی است و از آنجا به حجاز و زبان عربی وارد شده است (خوانین زاده، ۱۳۹۴، صص ۱۲۰-۷۷). این واژه در بیشتر زبان‌های سامی مانند آکادی، آرامی، عبری، فنیقی، سریانی، سبئی و غیره به معنای «سرور»، «مالک» و «صاحب» است (هدایت، ۱۳۸۴، صص ۶۶-۶۴) و مفسران قرآن کریم نیز این واژه را به معنای «مالک» دانسته‌اند (نک: طوسی، بی تا، ج ۱، ص ۳۲؛ طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۱، ص ۹۴؛ زمخشری، ۱۴۰۷، ج ۱، ص ۸؛ طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۲۱).
ترجمه پیشنهادی:

**И твой Господь ниспослал откровение
пчеле построить дом из гор**

و سرور تو به زنبور عسل وحی کرد که از کوهها خانه بسازد

۳-۲- مفهوم «عمل کردن» در ترجمه‌های روسی

برگردان روسی از آیه «يا يَحْيَى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ» (مریم/۱۲) چنین است:

(۱) ایگناتی کراچکوفسکی

"О Йахйа, держись писания сильно!"

به فارسی: «ای یحیی، با قدرت به کتاب پایبند

باش!»

(۲) والریا پروخوروا

(И вот, когда Йахйа родился и возраста разумности достиг, ему веление от

Господа предстало: (Йахйа, держись

Писания всей мощью!)

به فارسی: «و زمانی که یحیی متولد شد و به بلوغ

فکری رسید، دستور از پروردگار رسید: یحیی، با تمام

توان به کتاب پایبند باش!»

(۳) نوری عثمانوف

[Через два года после рождения Йахйи Аллах сказал]: "О Йахйа! Крепко держись [установлении] Писания (т. е. Торы)

به فارسی: [دو سال بعد از تولد یحیی، خداوند

گفت]: ای یحیی! محکم به کتاب (یعنی تورات) پایبند

باش!

(۴) نقد و تحلیل ترجمه‌های مذکور

مترجمان از فعل «держаться» در معنای «پایبندبودن» و «تحمل کردن» استفاده کرده‌اند. هرچند مترجمان تا حدودی با استفاده از معنای «پایبندبودن» معنای آیه را به درستی منتقل کرده‌اند، در زبان روسی، فعل «выполнять» در معنای «عمل کردن» و «اجراکردن» وجود دارد و از لحاظ معنایی به «خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ» نزدیک‌تر است. همچنین نکته مثبت موجود در ترجمه دوم و سوم، استفاده از علائم نگارشی مانند گروه‌ها و پرانتز برای جداسازی افزوده‌های ترجمه است.

ترجمه پیشنهادی:

О Йахйа! Сильно выполняй книгу

ای یحیی! با قوت به کتاب عمل کن

۳-۳- مفهوم «آماده دفاع شدن» در ترجمه‌های روسی

برگردان روسی از آیه «بَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا

حِذْرُكُمْ...» (نساء/۷۱) چنین است:

(۱) ایگناتی کراچکوفسکی

О вы, которые уверовали! Соблюдайте осторожность...

به فارسی: ای شمایی که ایمان آورده اید! احتیاط را

رعایت کنید ...

(۲) والریا پروخوروا

О вы, кто верует! Вы соблюдайте осторожность (на войне)...

به فارسی: ای شمایی که ایمان دارید! شما احتیاط

را رعایت کنید (در جنگ) ...

(۳) نوری عثمانوف

О вы, которые уверовали! Соблюдайте предосторожность [в сражениях]

به فارسی: ای شمایی که ایمان آورده اید! احتیاط را

رعایت کنید [در نبردها]

نقد و تحلیل ترجمه‌های مذکور

هیچ کدام از مترجمان به معنای دقیق ترکیب «خُذُوا حِذْرُكُمْ» در این آیه پی نبرده‌اند. «حِذْر» از ریشه «حَذَرَ» است. این ریشه به معنای ترسیدن و دوری کردن از خطر است (نک: ابن‌درید، ۱۹۸۸، ج ۱، ص ۵۰۷؛ ازهری، ۱۴۲۱، ج ۴، ص ۲۶۷). «حِذْر» به معنای آن سلاحی است که موجب ترساندن دشمن می‌شود (نک: راغب، ۱۴۱۲، ص ۲۲۳)؛ از همین رو، ترکیب «خُذُوا حِذْرُكُمْ» به معنای «آماده دفاع شدن» است که مترجمان روس نتوانسته‌اند معنای دقیق را منتقل کنند. «کراچکوفسکی» و «پروخوروا» از ترکیب «соблюдать осторожность» به معنای «رعایت احتیاط» استفاده کرده‌اند و «عثمانوف» از کلمه «предосторожность» به معنای «احتیاط» استفاده

کرده است.

ترجمهٔ پروخوروا، عبارت «نسبت به این افراد» افزودهٔ ترجمهٔ پیشنهادی:
تفکیک نشده است؛ برخلاف ترجمهٔ عثمانوف که از
علائم نگارشی بهره برده است.

ترجمهٔ پیشنهادی:

**Прощай и вели к приличным
[поведениям] и повараживайся от невежд**

بخشای و به [رفتار] پسندیده دستور ده و از
نادانان رُخ برتاب

نتیجه‌گیری

با توجه به مطالب گفته شده، بر نکات و نتایج ذیل
تأکید می‌شود:

۱. مطالعهٔ ترجمه‌های روسی از ترکیب‌های
قرآنی «أخذ» نشان می‌دهد که تسلط مترجمان روس
بر معانی مختلف «أخذ» در ترکیب‌های گوناگون با
یکدیگر تفاوت عمده‌ای ندارد.

۲. مترجمان روس، گاه به نکات معنی‌شناختی
وازگان توجه داشته‌اند؛ به طوری که در هر سه ترجمهٔ
منتخب، برای معادل‌یابی ترکیب «أخذ بیت» در آیهٔ «وَ
أَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا...»
توانسته‌اند معادل مناسب یعنی «ساختن» را استفاده
کنند. با وجود این، نتوانسته‌اند برای ترکیب‌های «أخذ
کتاب»، «أخذ حذر» و «أخذ عفو» معنای دقیقی ارائه
کنند.

۳. برخی از مترجمان همچون عثمانوف، در
ترجمهٔ خویش برای تفکیک افزوده‌های تفسیری از
علائم نگارشی بهره برده‌اند که از محاسن ترجمه
محسوب می‌شود.

**О вы, которые уверовали! Готовьтесь
к защите!**

ای کسانی که ایمان آوردید! آماده دفاع بشوید.

۳-۴- مفهوم «بخشاشیدن» در ترجمه‌های روسی

برگردان روسی از آیهٔ «خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَ
أَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ» (اعراف/۱۹۹) چنین است:

۱) ایگناتی کراچکوفسکی

**Держись прощения, побуждай к добру
и отстранись от невежд!**

به فارسی: به بخشایش تکیه کن، به خوبی برانگیز
و از جاهلان برحذر باش

۲) والریا پروخوروا

**Будь терпеливо-снисходителен к
.таким, зови к добру и удаляйся от невежд**

به فارسی: نسبت به این افراد صبور و نرم باش، به
خوبی فرابخوان و از جاهلان دوری کن.

۳) نوری عثمانوف

**Будь снисходителен [к людям], вели
[им] творить добро, и не водись с
.невеждами**

به فارسی: نرم باش [نسب به مردم]، دستور بده
[به آنها] به نیکی کردن، و با جاهلان معاشرت نکن
نقد و تحلیل ترجمه‌های مذکور:

مترجمان تاحدودی درونمایهٔ آیه را درک کرده‌اند؛
اما هر سه مترجم نتوانسته‌اند مفهوم دقیق «خُذِ الْعَفْوَ»
را منتقل کنند؛ زیرا هر سه بیشتر بر نرمش و تحمل در
ارتباط با دیگران تأکید دارند؛ درحالی که «خُذِ الْعَفْوَ»
در این آیه به معنای «بخشایش» است و «صبور و نرم
بودن» یا «بر بخشش تکیه کردن» نمی‌تواند ترجمهٔ
دقیقی برای این ترکیب در این آیه باشد. همچنین در

- کتابنامه**
- قرآن کریم
آدینه‌وند لرستانی، محمدرضا. (۱۳۷۷ش). کلمه الله العلیا. تهران: اسوه. چاپ نخست.
- آیتی، عبدالمحمد. (۱۳۷۴ش). ترجمه قرآن. تهران: صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران. انتشارات سروش. چاپ چهارم.
- ابن درید، محمد بن حسن. (۱۹۸۸م). جمهره اللغه. بیروت: دار العلم للملایین. چاپ نخست.
- ابن عاشور، محمدطاهر. (۱۴۲۰ق). تفسیر التحرير و التنویر المعروف بفسیر ابن‌عاشور. بیروت: مؤسسه التاریخ العربی. چاپ نخست.
- ابن فارس، احمد. (۱۴۰۴ق). معجم مقاییس اللغه. تحقیق: عبدالسلام محمد هارون. قم: مکتب الاعلام الاسلامی. چاپ نخست.
- ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴ق). لسان‌العرب. بیروت: دار صادر. چاپ سوم.
- ابوحاتم رازی، احمد بن حمدان. (۱۹۹۴). کتاب الزینه فی الکلمات الاسلامیه العربیه. تعلیق: حسین بن فیض الله الهمدانی الیعبری الحرازی. صنعاء: مرکز الدراسات و البحوث الیمنی. چاپ نخست.
- ارفع، کاظم. (۱۳۸۱ش). ترجمه قرآن. تهران: فیض کاشانی. چاپ نخست.
- ازهری، محمد بن احمد. (۱۴۲۱ق). تهذیب اللغه. بیروت: دار احیاء التراث العربی. چاپ نخست.
- اشرافی، مرتضی و مجتبی اشرافی. (۱۳۹۴ش). «وضعیت‌شناسی مسلمانان روسیه»، پروژه‌های منطقه‌ای دوره جدید، شماره ۱۶، ۱۰۱-۱۳۲.
- الهی قمشه‌ای، مهدی. (۱۳۸۰ش). ترجمه قرآن. قم: فاطمه الزهراء. چاپ دوم.
- انصاریان، حسین. (۱۳۸۳ش). ترجمه قرآن. قم: اسوه. چاپ نخست.
- برزی، اصغر. (۱۳۸۲ش). ترجمه قرآن و نکات نحوی آن. تهران: بنیاد قرآن. چاپ نخست.
- بروجردی، محمد ابراهیم. (۱۳۶۶ش). تفسیر جامع. تهران: کتابخانه صدر. چاپ ششم.
- بیضاوی، عبد الله بن عمر. (۱۴۱۸ق). انوار التنزیل و اسرار التأویل. اعداد: محمد عبد الرحمن مرعشلی. بیروت: دار احیاء التراث العربی. چاپ نخست.
- جوهری، اسماعیل بن حماد. (۱۳۷۶ق). الصحاح: تاج اللغه و صحاح العربیه. تحقیق: احمد عبدالغفور عطار. بیروت: دار العلم للملایین. چاپ نخست.
- حاتم، عمادالدین. (۱۳۷۶). «ترجمان وحی. بررسی ترجمه‌های قرآن کریم؛ از سابلوکوف تا پروخوروا»، تهران، سال دوم، شماره ۴، ۵۱-۸۲.
- حجتی، مهدی. (۱۳۸۴ش). گلی از بوستان خدا. قم: بخشایش. چاپ ششم.
- خرم دل، مصطفی. (۱۳۸۴ش). تفسیر نور. تهران: احسان. چاپ چهارم.
- خسروانی، علیرضا. (۱۳۹۰ق). تفسیر خسروی. تحقیق: محمدباقر بهبودی. تهران: کتابفروشی اسلامیة. چاپ نخست.
- خوانین‌زاده، محمدعلی. (۱۳۹۴ش). «معناشناسی تاریخی واژه «رب»، پژوهش‌های زبان‌شناختی قرآن (کاوشی نو در معارف قرآنی)، سال چهارم، شماره ۲، ۷۷-۱۲۰.
- درویش، محی‌الدین. (۱۴۱۵ق). اعراب القرآن الکریم و بیانہ. حمص: الارشاد. چاپ چهارم.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۴۱۲ق). مفردات ألفاظ القرآن. چاپ نخست. بیروت: دار القلم.

- رضایی اصفهانی، محمد علی. (۱۳۸۳ش). ترجمه قرآن. قم: مؤسسه تحقیقاتی فرهنگی دارالذکر. چاپ نخست.
- زمخشری، محمود بن عمر. (۱۴۰۷ق). الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الأقاویل فی وجوه التأویل. مصحح: مصطفی حسین احمد. بیروت: دار الکتاب العربی. چاپ سوم.
- سراج، رضا. (۱۳۹۰ق). ترجمه قرآن. تهران: سازمان چاپ دانشگاه. چاپ نخست.
- سیواسی، احمد بن محمود. (۱۴۲۷ق). عیون التفاسیر. تحقیق: بهاء‌ادیل دارتما. بیروت: دار صادر. چاپ نخست.
- شاکر، محمدحمید. (۱۹۸۲م) ترجمه انگلیسی قرآن. نیویورک: بی‌نا.
- شیبانی، اسحاق بن مرار. (۱۹۷۵م). کتاب الجیم. تحقیق: ابراهیم ابیاری. قاهره: الهیئه العالمه لشئون المطابع الامیریة. چاپ نخست.
- صاحب، اسماعیل بن عباد. (۱۴۱۴ق). المحيط فی اللغة. تحقیق: محمدحسن آل یاسین. بیروت: عالم الکتب. چاپ نخست.
- صادق نوبری، عبدالمجید. (۱۳۹۶ق). ترجمه قرآن. تهران: اقبال. چاپ نخست.
- صفارزاده، طاهره. (بی‌تا). ترجمه انگلیسی قرآن. بی‌جا. بی‌نا.
- صفوی، کورش. (۱۳۹۲ش). «کدام معنی»، فصلنامه علم زبان، سال اول، شماره ۱، ۴۰-۱۱.
- صفوی، محمدرضا. (۱۳۸۸ش). ترجمه قرآن براساس المیزان. قم: دفتر نشر معارف. چاپ نخست.
- طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۹۰ق). المیزان فی تفسیر القرآن. چاپ دوم. بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
- طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۷۲ش). مجمع البیان فی تفسیر القرآن. به تصحیح: فضل‌الله یزدی طباطبایی و هاشم رسولی. چاپ سوم. تهران: ناصرخسرو.
- طوسی، محمد بن حسن. (بی‌تا). التبیان فی تفسیر القرآن. تحقیق: احمد حبیب عاملی. مقدمه: محمد محسن آقا بزرگ تهرانی. بیروت: دار احیاء التراث العربی. چاپ نخست.
- عاملی، ابراهیم. (۱۳۶۰ش). تفسیر عاملی. تصحیح: علی اکبر غفاری. تهران: کتابفروشی صدوق. چاپ نخست.
- فارسی، جلال‌الدین. (۱۳۶۹ش). ترجمه قرآن. تهران: انجام کتاب. چاپ نخست.
- فخر رازی، محمد بن عمر. (۱۴۲۰ق). التفسیر الکبیر (مفاتیح الغیب). اعداد: مکتب تحقیق دار احیاء التراث العربی. بیروت: دار احیاء التراث العربی. چاپ سوم.
- فراهیدی، خلیل بن احمد. (۱۴۰۹ق). العین. قم: نشر هجرت. چاپ دوم.
- فولادوند، محمد مهدی. (۱۴۱۸ق). ترجمه قرآن. تحقیق: هیئت علمی دار القرآن الکریم (دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی). تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی. چاپ سوم.
- مرتضی زبیدی، محمد بن محمد. (۱۴۱۴ق). تاج العروس من جواهر القاموس. تصحیح: علی شیری. بیروت: دار الفکر. چاپ نخست.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۳ش). ترجمه قرآن. قم: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی. چاپ دوم.
- موسوی گرمارودی، علی. (۱۳۸۴ش). ترجمه قرآن. تهران: قدیانی. چاپ دوم.

- Ibn Ashour, Mohammad Taherd. (1999) Tafsir al-Tahrir va al-Tanvir al-Marroof Befasir ibn Ashour. Beirut: al-Tarikh al-Arabi Institute. The First Edition.
- Ibn Fars, Ahmad. (1983) Majam Maqaees al-Loqa. Research: Abdul Salam Mohammad Haroon. Qom: maktab al-Aalam eslami. The First Edition.
- Ibn Manzoor, Mohammad ibn Mokarram. (1993) Lisan al-Arab. Beirut: Dar Sader. The Third Edition.
- Abu Hatam Razi, Ahmad ibn Hamdan. (1994) al-Zinaa fi al-Klambat Eslamiya al-arabiya. Hosein ibn Feyz allah al-Hamedani al-abri al-Harazi. Sanaa: Markaz al-Darsat va al-Bouhoth al-Yamani. The Firsrt Edition.
- Arfaa, Kazem. (2002) The Translation Quran. Tehran: Feyz Kashani. The First Edition.
- Azhari, Mohammad Ibn Ahmad (2000) Tahzib al-Loqa. Beirut: Dar al-Ahya al-Tarath Al-Arabi. The First Edition.
- Ashrafi, Morteza; Ashrafi, Mojtaba. (2015) The Status of Russian Muslims. Regional Scholars of the New Era. No. 16. pp. 101-132.
- Elahi Ghomshei, Mehdi. (2001) The Translation of Quran. Qom: Fatemeh al-Zahra. The Second Edition.
- Ansarian, Hosein. (2004) The Translation of Quran. Qom: Osveh. The First Edition.
- Barzi, ASghar. (2003) Translation of the Quran and its syntactic points. Tehran: Quran Foundation. The First Edition.
- Borouzerdi, Mohammad Ebrahim. (1987) The Comprehensive Interpretation. Tehran. Sadr Library. The Sixth Edition.
- Beizavi, Abdollah ibn Omar. (1997) Anvar al-Tanzil va Asrar al-Taavil. Aaadad: Mohammad Abdul Rahman Marashli. Beirut: Dar al-Ahya al-Tarath al-Arabi. The First Edition.
- Johari, Ismail Ibn Hammad. (1956) al-Sahah: Taj al-Loqa va Sahah al-Arabi. Research: Ahmad Abdul Ghafoor Attar.
- ولی‌پور، علیرضا. (۱۳۸۲). «بررسی اجمالی برخی سوره‌های جزء ۳۰ از ترجمه‌های مترجمان معاصر قرآن در زبان روسی»، پژوهش زبان‌های خارجی، شماره ۱۴، ۱۷۷-۱۹۲.
- هدایت، شهرام. (۱۳۸۴ش). بررسی زبان‌شناختی واژه‌هایی از قرآن کریم. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. چاپ نخست.
- یاسری، محمود. (۱۴۱۵ق). ترجمه قرآن. تحقیق: مهدی حائری تهرانی. قم: بنیاد فرهنگی امام مهدی (ع). چاپ نخست.
- Evans, V. (2009). *How Words Mean*. Oxford: Oxford University Press.
- Irving, Thomas. (N.d) Quran Translation.
- Крачковский, И. (1990). *Коран*. Москва: Наука.
- Малашенко, А (1998). *Исламское возрождение в современной России*. Москва: Центр Карнеги.
- Османов, М. (1995). *Коран*. Москва: Ладомир.
- Прохорова, В (2014). *Коран*. Москва: РИПОЛ КЛАССИК.
- Рубинчик Ю. (1984). *Персидско-русский словарь*. Москва: Русский язык
- Ушаков Д. (1999). *Толковый словарь русского языка*. Москва: иностр. и нац. слов.

Bibliography

Holy Quran

- Adineh Vand Lorestani, Mohammad Reza. (1998) Kalamatollah al-oliya, Tehran: Osveh. The First Edition.
- Ayati, Abdul Mohammad. (1995) Translation of the Quran. Tehran: Radio and Television of the Islamic Republic of Iran. Soroush Punlication. The Fourth Edition.
- Ibn Darid, Muhammad ibn Hassan. (1988) Jomhara al-loqat. Beirut: Dar al-Elm Lelmalaeen. The First Edition.

- Sheibani, Ishaq Ibn Murar. (1975) *Ketab al-Jim*. Research: Ebrahim Abiari. Cairo: al-Hayat al-Alam Leshoon al-matabe al-Amiriya. The First Edition.
- Saheb, Ismail Ibn Ebad. (1993) *al-Mohit fi al-Loqa*. Research: Mohammad Hassan Al Yasin. Beirut: Alamol Kotob. The First Edition.
- Sadegh nobari, Abdolmajid. (2017) *The Translation of Quran*. Tehran: Eqbal. The First Edition.
- Saffarzadeh, Tahereh. (n.d) *The English Translation of Quran*. Bija. Bi na
- Safavi, Koroush. (2013) *What is the meaning?* Language Science Magazine. First year, No.1. Pp. 11-40.
- Safavai, Mohammad Reza. (2009). *Translation of Quran based on al-Mizan*. Qom: Maaref Publication Office. The First Edition
- Tabatabai, Mohammad Hossein. (1970) *al-Mizan Fi Tafsir al-Quran*. The Second Edition. Beirut: al-Alami Lelmatboot Institute.
- Tabarsi, Fazl Ibn Hassan. (1993) *Majma al-Bayyan fi Tafsir al-Quran*. Edited by: Fazlollah Yazdi Tabatabai and Hashem Rasouli. The Third edition. Tehran: Naser Khosrow.
- Toosi, Mohammad ibn Hassan. (n.d) *al-Tabyan fi Tafsir al-Quran*. Research: Ahmad Habib Ameli. Introduction: Mohammad Mohsen Agha Bozorg Tehrani. Beirut: Dar al-Ahya al-Tarath al-Arabi. The First Edition.
- Ameli, Ebrahim. (1981) *Ameli Interpretation*. Edited by: Ali Akbar Qaffari. Tehran: Sadooq Bookstore. The First Edition.
- Farsi, Jalaloldin. (1990) *The Translation of Quran*. Tehran: Anjam Ketab. The First Edition.
- Fakhr Razi, Mohammad ibn Omar. (1999) *al-Tafsir al-Kabir (Mafatih al-Ghayb)*. Maktab Tahqiq Dar al-Tarath al-Arabi. Beirut: Dar al-Ahya al-Tarath al-Arabi. The Third edition.
- Beirut: Dar al-Elm Lelmalaeen. The First Edition.
- Hatam, Emaddodin. (1997) *Translators of Revelation*. Review of translations of the Holy Quran; From Sublokov to Prokhorova. Tehran. Second year. No.4.
- Hojjati, Mehdi. (2005) *A Flower From the Garden of God Qom: Bakhshayesh*. The Sixth Edition.
- Khorramdel, Mostafa. (2005) *Light Interpretation*. Tehran: Ehsan. The Fourth Edition.
- Khosravani, Alireza. (2011) *Khosravi Interpretation*. Research: Mohammad Bagher Behboudi. Tehran: Eslamiye Bookstore. The First Edition.
- Khavaninzadeh, Mohammad Ali. (2015) *“Historical semantics of the word “Raab”, Linguistic researches of Quran (New exploration in Quranic teachings), the Fourth Year, No. 2. PP. 77-120.*
- Darvish, Mohiuddin. (1994) *Aarab Quran al-Karim va Bayana*. Homs: al-Arshad. The Fourth Edition.
- Ragheb Esfahani, Hossein Ibn Mohammad. (1991) *Mofradat al-Faz al-Quran*. The First Edition. Beirut: Dar al-Qalam.
- Rezayi Esfahani, Mohammad Ali. (2004) *The Translation of Quran*. Qom: Dar al-Zekr Cultural research Center. The First Edition.
- Zamakhshari, Mahmoud Ibn Omar. (1986) *al-Kashaf aan Haqaeq Qvamaz al-Tanzil va Oyon al-Aqavil fi vojoh al-Tavil*. Editor: Mostafa Hossein Ahmad. The Third edition. Beirut: Dar al-Ketab al-Arabi.
- Seraj, Reza. (2011) *The Translation of Quran*. Tehran: The University Publication Organization. The First Edition.
- Sivasi, Ahmad ibn Mahmoud. (2006). *Ayoun al-Tafasir*. Research: Bahaadil Dartama. Beirut: Dar Sader. The First Edition.
- Shaker, Mohmmad Hamid. (1982) *The English Translation of Quran*. NewYork: Bina

- Farahidi, Khalil ibn Ahmad. (1988) al-Ain. Qom: Hijrat Publication. The Second Edition.
- Foladvand, Mohammad Mehdi. (1997) The Translation of Quran. Research: Dar-al-Quran al-Karim Board (Office of Islamic History and Education Studies). Tehran: Office of Islamic History and Education Studies. The third Edition.
- Morteza Zobeydi, Mohammad ibn Mohammad. (1993) Taj al-Aroos Men Javaher al-Qamoos. Edited by: Ali Shiri. Beirut: Dar al-Fekr. The First Edition.
- Makarem Shirazi, Naser. (1994) The Translation of Quran. Qom: Office of Islamic History and Education Studies. The Second Edition.
- Moosavi Garmaroodi, Ali. (2005) The Translation of Quran. Tehran: Qadyani. The Second Edition.
- Valipour, Alireza. (2003) Foreign Languages Research. Overview of some of the surah of the 30th juz of the translations of contemporary translators of the Quran into Russian. Tehran: No. 14, pp. 177-192.
- Hedayat, Shahram. (2005) Linguistic study of words from the Holy Quran. Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies. The First Edition.
- Yaseri, Mahmood. (1994) The Translation of Quran. Research: Mehdi Haeri Tehrani. Qom: Emam Mahdi Cultural Foundation. The First Edition.
- Evans, V. (2009) How Words Mean. Oxford: Oxford University Press.
- Krachkovsky, I. (1990) Koran. Moscow: Science.
- Malashenko A. (1998) *Islamic Renaissance in Modern Russia*. Moscow: Carnegie
- Osmanov, M. (1995). Koran. Moscow: Ladomir
- Prokhova, B. (2014) Koran. Moscow: RIPOL CLASSIC.
- Rubinichik Y. (1984) Persian-Russian dictionary. Moscow: Russian language
- Ushakov D. (1999) Explanatory dictionary of the Russian language. Moscow: foreign. and nat. words.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی